

TÜRKİYE'DE SİĞINMACI VE GÖÇMENLERİN ADLİ YARDIMA ERİŞİMİ: TESPİTLER VE ÖNERİLER

OCAK 2019

Mülteci
Hakları
Merkezi

Refugee
Rights
Turkey

Bu rapor, Mülteci Hakları Merkezi (MHM) tarafından Amerikalı sivil toplum kuruluşu Refugee Solidarity Network (RSN) ortaklığında yürütölen bir proje kapsamında hazırlanmıştır.

Mülteci
Hakları
Merkezi

Mülteci Hakları
Merkezi

Refugee Solidarity
Network

SUNUŞ

Mülteci Hakları Merkezi, Türkiye’de sığınma arayan kişilerin ilgili ulusal ve uluslararası mevzuat çerçevesinde sağlanan haklara erişimlerinin desteklenmesi, göç ve sığınma alanındaki politika ve mevzuatların uluslararası standartlarla uyum içinde geliştirilmesi ve sığınma hukuku alanındaki uzmanlık ve kapasitelerin güçlendirilmesine yönelik faaliyetler yürüten bir sivil toplum kuruluşudur.

Son yedi yıl içinde özellikle çatışma altındaki komşu ülke Suriye ve başka ülkelerden gerek kitlesel gerekse bireysel olarak sayıları 4 milyonu bulan kişi Türkiye’ye sığınmış durumdadır. Bunun yanı sıra, Türkiye üzerinden, özellikle de Avrupa Birliği ülkelerine yönelik, düzensiz göç hareketleri ciddi bir hacimde devam etmektedir. Diğer yandan, bu muazzam göç ve sığınma dinamiklerini karşılamak ve yönetmek amacıyla 2014 senesinde yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu¹ çerçevesinde bu alandaki ulusal mevzuat ile idari kapasite ve kabiliyetleri güçlendirmek üzere seferber edilen gayretler devam etmektedir.

Türkiye’de sığınma arayan sığınmacılar ile düzensiz göç hareketleri bağlamında sınır dışı ve idari gözetim uygulamalarına konu olan hassas durumda göçmenlerin başta 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu olmak üzere ulusal mevzuat ve uluslararası standartlar çerçevesinde kendilerine tanınmış olan hak ve güvencelere etkin bir şekilde erişebilmeleri için nitelikli ve güvenilir hukuki destek ve avukat yardımına ihtiyaçları vardır. Büyük çoğunluğu avukatlık ücretini karşılamayacak durumda olan bu kişilerin hukuki destek ihtiyaçlarının karşılanmasında barolar eliyle yürütülen adli yardım bürolarına büyük bir görev düşmektedir.

Öte yandan, hem 6458 sayılı Kanunda hem de diğer ilgili mevzuatta, Türkiye’de hukuksal koruma arayan sığınmacılar ve hassas durumdaki diğer yabancıların adli yardım hizmetlerinden yararlanabileceklerini teyit eden birden fazla hüküm bulunmaktadır. Nitekim barolar son yıllarda bu alanda uzmanlık ve faaliyet oluşturmak için ilgi ve çabalarını artırarak bu yönde önemli adımlar atmıştır. Bununla birlikte, mevcut uygulamalara bakıldığında, hâlihazırda sığınmacı ve göçmenlerin adli yardım çerçevesinde sağlanan hizmetlere erişiminin henüz arzu edilen düzeyde gerçekleşmediği ve bu alanda bazı eksiklik ve zorlukların devam ettiği bilinmektedir.

Bu rapor, Türkiye’de konunun başlıca paydaşları olan barolar, Türkiye Barolar Birliği, ilgili sivil toplum örgütleri ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ve Uluslararası Göç Örgütü dahil uluslararası örgütler ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ve Adalet Bakanlığı gibi ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının, sığınmacı ve göçmenlerin adli yardım mekanizmasından yararlanabilmeleri için mevcut uygulamaları ve imkânları daha da ileriye götürmek konusunda farklı mecralarda ve çeşitli vesilelerle devam eden politika tartışmalarına bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

1 Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 11.4.2013 tarih ve 28615 sayılı Resmî Gazete.

Mülteci Hakları Merkezi bu amaçla, Türkiye hukuk camiası ve paydaşları nezdinde konunun çeşitli boyutlarıyla ele alınması ve geleceğe yönelik çözüm önerileri geliştirilmesine vesile olmak amacıyla Haziran-Aralık 2017 ayları arasında bir saha araştırması gerçekleştirmiştir. Araştırma kapsamında Türkiye’de büyük çaplı geri gönderme merkezlerinin bulunduğu 7 il ve Ankara’da bulunan barolarımız dâhil olmak üzere ilgili ulusal ve uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin tecrübe ve görüşlerine başvurulmuş, sığınmacı ve göçmenlerin adli yardım hizmetlerinden yararlanabilmelerinde başarı elde edilen hususların yanı sıra karşılaşılan ve tespit edilen eksiklikler ve sorunlar konu edilmiş ve ayrıca ilgili mevzuat incelenmiştir.

Bu rapor, Mülteci Hakları Merkezi’nin bu danışma, araştırma ve inceleme süreci marifetiyle elde ettiği bulguları ve sonuçları derlemekte ve görüş alışverişinde bulunan paydaşlarla birlikte gerçekleştirilen boşluk ve sorun tespitleri ile iyi örneklerden hareketle yine paydaşlara yönelik hazırlanmış bir dizi tavsiye ve çözüm “önerisi sunmaktadır.

METODOLOJİ VE TANIMLAR

Bu rapor, Mülteci Hakları Merkezi tarafından Haziran 2017 ve Aralık 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilen masa başı araştırması ve ziyaretlere dayanmaktadır. Masa başı araştırması, temel olarak, ilgili ulusal ve uluslararası mevzuatın taranması ile Mülteci Hakları Merkezi tarafından barolara yapılan vaka bildirimlerine ilişkin dosyaların incelenmesini içermektedir. Mülteci Hakları Merkezi bu rapor çerçevesinde ayrıca Ankara, İstanbul, İzmir, Gaziantep, Van, Edirne, Kırklareli ve Kayseri illerine ziyaretlerde bulunarak bu illerde adli yardım bürolarındaki görevliler ve baro temsilcileriyle mülakatlar gerçekleştirmiştir. Ayrıca, görüşmelerin yapıldığı tarihten sonra çeşitli ek görüşmeler yapılmış, 2018 yılı içindeki gelişmeler tespit edilerek rapora eklenmiştir.

Rapor, aynı zamanda, mültecilerin adalete erişimlerinin güvence altına alınması ve mültecilere kapılarını açan topluluklara yeterli desteğin sağlanması için çaba gösteren ABD’li sivil toplum örgütü Refugee Solidarity Network (RSN) ile birlikte yürütülen bir proje kapsamında yayıma hazırlanmıştır. Mülteci Hakları Merkezi ve Refugee Solidarity Network, bu çalışmanın, mültecilerin hukuki desteğe ve adalete erişimlerinin artırılmasını ve bu çerçevede mevcut mevzuat çerçevesinin güçlendirilmesini sağlamak için sivil toplum aktörleri ve hukukçular arasındaki işbirliğinin artarak teşvik edilmesine de katkıda bulunmasını ümit etmektedir.

Bu rapor kapsamında “adli yardım” terimi esasen 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda² (HMK) düzenlenen ve kendisini ve ailesini önemli ölçüde zor duruma düşürmeksizin gereken avukatlık ücreti ve diğer yargılama veya takip giderlerini ödeme gücü olmayan kişilere 1136 sayılı Avukatlık Kanunu’nda³ belirtilen avukatlık hizmetinin sağlanmasını ifade edecek şekilde kullanılmaktadır. Dolayısıyla, soruşturma ve kovuşturmanın her aşamasında müdafii seçemeyecek durumda olan şüpheli veya sanığın istemi halinde yapılan ya da bazı durumlarda zorunlu olarak gerçekleştirilen ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) ve ilgili mevzuat çerçevesinde düzenlenen görevlendirilmeler bu incelemenin kapsamı dışında yer almaktadır.

Yine bu rapor kapsamında “sığınmacı” terimi, geniş anlamıyla, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’ndaki tanımıyla Türkiye’de uluslararası korumadan yararlanma talebi veya ihtiyacı olan yabancıları ifade edecek şekilde kullanılmaktadır. Bu bakımdan gerek Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 91’inci maddesi çerçevesinde yürütülen geçici koruma uygulaması kapsamında Suriye’den Türkiye’ye sığınan kişiler, gerekse Suriye harici menşe ülkelerden gelip aynı kanunun 61-63’üncü maddelerinde tanımlanan uluslararası koruma statülerinden birinden yararlanan ya da yararlanmayı talep eden kişileri kapsayan genel bir isimlendirme olarak benimsenmiştir.

2 Hukuk Muhakemeleri Kanunu, 4.2.2011 tarih ve 27836 sayılı Resmî Gazete.

3 Avukatlık Kanunu, 7.4.1969 ve 13168 sayılı Resmî Gazete.

Diğer yandan bu inceleme kapsamında kullanılan “göçmen” isimlendirmesi ise, yine geniş anlamıyla, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’na göre uluslararası koruma prosedürü veya geçici koruma uygulaması kapsamı dışında kalan, kanun kapsamında sınır dışı ve idari gözetim uygulamalarına konu olan düzensiz durumda yabancıların yanı sıra, yine kanun uyarınca insani ikamet kapsamında olanları, insan ticareti mağduru olan kişileri ve vatansız durumdaki kişileri de ifade edecek şekilde geniş manada kullanılmıştır.

Türkiye’de Göç Yönetiminin Değişen Çehresi ve Adli Yardım

Türkiye son yıllarda giderek artan bir biçimde göç ve sığınma hareketleri bakımından önemli bir odak ülke haline gelmiştir. Gerek ekonomik veya benzeri sebeplerden ülkeye gelen yabancıların gerekse komşu ülkelerde ve geniş bölge coğrafyasında cereyan eden savaş ve zulüm olaylarından ötürü Türkiye’de güvenli bir ortam arayan sığınmacıların sayısında ciddi bir artış yaşanmıştır. Nitekim resmi rakamlara göre Suriye’de halen devam eden kriz nedeniyle Türkiye’ye sığınan ve Türkiye’nin ihdas ettiği geçici koruma rejimi çerçevesinde kayıt altına alınan kişilerin sayısı 2018 yılı sonu itibarıyla 3.611.834 olmuştur.⁴ Diğer yandan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) verilerine göre 2018 Ekim ayı sonu itibarıyla Suriye hariç, başta Afganistan, Irak ve İran olmak üzere diğer menşe ülkelerden gelip Türkiye’ye sığınan ve BMMYK tarafından Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nce yürütülmekte olan uluslararası koruma prosedürüne yönlendirilen kişilerin sayısı 368.230 olarak verilmektedir.⁵ Dolayısıyla, 2018 yılı sonu itibarıyla Türkiye’de emniyetli bir sığınak arayanların sayısı 4 milyona yaklaşmaktadır. Bu rakamlara göre Türkiye son dört yıldır dünyada en fazla mülteci ağırlayan ülke konumundadır ve bu durumun gösterdiği üzere sığınma ve göç alanında çok muazzam bir sorumluluk üstlenmeye devam etmektedir.⁶

Öte yandan, Türkiye’nin göç ve sığınma alanındaki sorumluluğu salt uluslararası koruma ve geçici koruma rejimlerine tabi olan kişilerle sınırlı değildir. Türkiye’ye çalışma, öğrenim ya da ikamet sebepleriyle düzenli yollarla gelen kişilerin sayısında da benzer bir artış söz konusu olduğu gibi kolluk kuvvetleri tarafından yakalanan düzensiz göçmenlerin sayısı 2018 yılında 251.794 olarak gerçekleşmiştir.⁷

Bu muazzam büyüklükteki göç ve sığınma dinamiği hasıl olurken, Türkiye hükümeti ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları özellikle son beş yıl içinde ülkede bu alandaki mevzuatın ve idari kapasitenin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla kapsamlı bir

4 Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler (06.12.2018), http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, [Son Erişim Tarihi: 13 Aralık 2018].

5 <http://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri> (30.10.2018) [Son Erişim Tarihi: 13 Aralık 2018].

6 UNHCR Global Trends: Forced Migration in 2017, s.3

7 Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı (06.12.2018), http://www.goc.gov.tr/icerik3/duzensiz-goc_363_378_4710 ve Yıllara Göre İkamet İzni İle Ülkemizde Bulunan Yabancılar (06.12.2018), http://www.goc.gov.tr/icerik3/ikamet-izinleri_363_378_4709, [Son Erişim Tarihi: 13 Aralık 2018].

reform sürecini hayata geçirmek üzere gayret vermektedir. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun kabulüyle birlikte söz konusu reform süreci somut bir temele kavuşmuştur.⁸ Yeni yasayla birlikte önceden dağınık durumda bulunan ve birçok alanda ihtiyaçları karşılamayan mevzuatta ciddi ilerlemeler kaydedilerek, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında tesis edilen içtihatlardaki birtakım temel usul güvenceleri de dâhil olmak üzere çok yönlü iyileştirmeler yapılmıştır.

Tüm bu önemli düzenlemeler arasında maddi durumu yeterli olmayan göçmen ve sığınmacıların ihtiyaç duyduğu hukuki desteğin karşılanmasında adli yardım müessesinin rolünü teyit eden düzenlemeler de yer almaktadır. Dahası, ilerleyen dönemde Suriye'den gelen Suriye vatandaşları ile mülteci ve vatansız kişilere ilişkin düzenlemeleri ortaya koyan "Geçici Koruma Yönetmeliği"⁹ ile insan ticareti mağdurlarının tespiti ve korunmasındaki temel ilkeleri konu alan "İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmelik"¹⁰ te de benzer düzenlemelere¹¹ yer verilmiştir.

Adli yardım, öncelikle adalete erişimin eşit bir şekilde dağıtılmasını ve kanun önünde eşitlik ilkesinin fiili olarak karşılık bulmasını güvence altına alacak en önemli vasıtalarından biridir. Hassas gruplar arasında yer alan mülteciler, sığınmacılar, düzenli veya düzensiz durumda bulunan göçmenler, vatansız kişiler ve insan ticareti mağdurlarının etkin bir biçimde adalete erişimlerinin sağlanması gerek Anayasa'da gerekse Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası ve bölgesel insan hakları sözleşmelerinde korunan haklarının gerçek anlamda hayata geçirilmesi için elzemdir.¹² Nitekim adli yardımın, yoksul ya da dezavantajlı durumda olan kişilere sağlanan "bir hayır işi olarak değil, aksine toplumun bütününün bir yükümlülüğü olarak değerlendirilmesi" gerektiği ve "ekonomik olarak zayıf durumda bulunan kişilere sağlanacak adli yardıma ilaveten bu kişilerin hukuki danışmanlığa erişiminin kolaylaştırılmasının adalete erişimin önündeki engellerin ortadan kaldırılması açısından eşit derecede öneme sahip olduğu" genel olarak kabul görmüş bir yaklaşımdır.¹³

8 Bu süreç kapsamında Türkiye'deki göç ve sığınma yönetiminden öncelikli olarak sorumlu olacak olan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) ihdas edildi ve ülke çapındaki teşkilatlanmasını hızla tamamladı. Yine sözü edilen reform süreci çerçevesinde gerek Avrupa Birliği'nden alınan mali yardımlarla gerekse ulusal bütçeden ayrılan kaynaklarla yeni geri gönderme merkezleri inşa edildi ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kurumsal kapasitesinin artırılmasına yönelik çok sayıda proje uluslararası ve bölgesel kurum ve kuruluşların desteği ve iş birliğiyle yürütüldü. Daha ayrıntılı bilgi için, bkz: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2016 Faaliyet Raporu.

9 Geçici Koruma Yönetmeliği, 22.10.2014 tarih ve 29153 sayılı Resmî Gazete.

10 İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmelik, 17.03.2016 tarih ve 29656 sayılı Resmî Gazete.

11 Geçici Koruma Yönetmeliği, Madde 59: "19.3.1969 tarihli ve 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun adli yardıma ilişkin hükümleri saklıdır."; İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmelik, Madde 28/2(d): "Mağdura asgari düzeyde ve imkânlar çerçevesinde sağlanacak mağdur destek programı... hukuki yardıma erişim ve mağdurların yasal haklarına ilişkin danışmanlık hizmeti ve bilgi verilmesini... kapsar."

12 Bu yönde literatürdeki tartışmaları da konu alan ayrıntılı bir değerlendirme için bkz: Seda Kalem Berk, *Türkiye'de "Adalete Erişim": Göstergeler ve Öneriler*, 2011, İstanbul, TESEV Yayınları. Uluslararası örnekler için ayrıca bkz: *Türkiye'de Adli Yardım: Karşılaştırmalı İnceleme ve Politikalar*, Derleyen: İdil Elveriş, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005 ve SILA Projesi, *Türkiye'de Adalete Erişim için Adli Yardım Uygulamalarının Geliştirilmesine Destek Projesi: Adli Yardım "Ortak Sorunlar, Ortak Çözümler" Konferansı Sonuç Raporu*, Antalya, 10-11 Aralık 2016, <http://silaprojesi.org/upload/resimler/b2de22c067.pdf>, [Son Erişim Tarihi: 8 Ağustos 2017].

13 Council of Europe Committee of Ministers, Resolution 78 (8) on Legal Aid and Advice, 1978, <https://rm.coe.int/16804e2bb2>, [Son Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2017].

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun birden fazla maddesi yoluyla teyit edilen ve ilgili mevzuatta da yer verilen bu düzenleme, öncelikle uluslararası standartlarda öngörülen adalete erişim hakkı¹⁴ ile uyum göstermesi bakımından önemlidir. Nitekim Birleşmiş Milletler'in mülteciler konusundaki uzman kuruluşu olan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) Yürütme Kurulu'nun 8 sayılı kararında sığınma prosedüründeki diğer temel şartların yanı sıra, sığınma başvurusu sahibine, izlenecek prosedüre dair gerekli yönlendirmeyi alması tavsiyesinde bulunmaktadır.¹⁵ Türkiye'nin de yer aldığı Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi de üye ülkelere, medeni, ticari ve idari işlerde yetkili mahkemenin niteliğinden bağımsız olarak herhangi bir üye devletin vatandaşı olan gerçek kişilere ve işlemlerin gerçekleştiği ülkede mutad meskeni bulunan diğer tüm gerçek kişilere vatandaşlarla aynı koşullarla adli yardım sağlanması tavsiyesinde bulunduğu bir karar¹⁶ almıştır. Avrupa Konseyi'nin bir diğer organı olan Parlamenterler Meclisi de BMMYK Yürütme Kurulu'nun anılan yukarıdaki kararına atıfta bulunan bir tavsiye kararı almış ve söz konusu kararında “avukat ya da ilgili sivil toplum örgütleriyle irtibata geçerek danışmanlık hizmeti alma imkânının bulunmasının güvence altına alınmasını” ve “sığınma başvurusunun değerlendirilme prosedürünün tamamı boyunca hukuki destek sağlanmasını” asgari bir standart olarak tavsiye etmiştir.¹⁷

Dahası, bu düzenlemeler Türkiye'de adalete erişim alanında halen devam eden reform ve iyileştirme çabalarıyla uyum içinde olması bakımından da önemlidir. Nitekim 8 Nisan 2015 tarihinde Bakanlar Kurulu onayı ile yürürlüğe giren Yargı Reformu Stratejisi'nde¹⁸ yer verilen amaçlardan biri de adalete erişimin güçlendirilmesidir. Türkiye'deki yetkili makamlar, Türkiye'nin de dâhil olduğu Avrupa Adaletin Etkililiği Komisyonu (CEPEJ) tarafından verilen ve adalete erişim kavramını “adli hizmetlerin erişilebilirliğini ve etkinliğini etkileyen tüm hukukî ve organizasyonel etmenler”¹⁹ olarak ifade eden tanımı benimsemiştir. Sözü edilen strateji belgesinde temel kapsamı “avukat hizmetinden faydalanma ve mahkeme masraflarından muaf tutulma

14 Aşağıda sayılan kaynakların yanı sıra, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (m. 12, m. 37), Birleşmiş Milletler Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (m. 5), Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme (m. 16) da hukuki yardım ve temsile ilişkin hükümler barındırmaktadır.

15 UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), Determination of Refugee Status No. 8 (XXVIII) – 1977, 12 Ekim 1977, <http://www.refworld.org/docid/3ae68c6e4.html>, [Son Erişim Tarihi: 8 Ağustos 2018].

16 Council of Europe Committee of Ministers, Resolution 76 (5) on Legal Aid in Civil, Commercial and Administrative Matters, 1976, <https://rm.coe.int/16804f2e51>, [Son Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2018].

17 Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE), Report on the Protection and Reinforcement of Human Rights of Refugees and Asylum Seekers in Europe, ADOC7783, 26 Mart 1997, 26. Paragraf, <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=7701&lang=EN>, [Son Erişim Tarihi: 8 Ağustos 2018]. Ayrıca tavsiye kararı için bkz: Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE), Recommendation 1327, 1997, <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=15361&lang=en>, [Son Erişim Tarihi: 8 Ağustos 2018]. Sığınmacılara asgari olarak hukuki yardım alma hakkının tanınmasına ilişkin benzer bir düzenlemeyi içeren diğer tavsiye kararı için ayrıca bkz: Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE), Recommendation 1236, 1994, <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=15270&lang=en>, [Son Erişim Tarihi: 8 Ağustos 2018].

18 Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yargı Reformu Stratejisi, Nisan 2015, http://www.sgb.adalet.gov.tr/yargi_reformu_stratejisi.pdf, [Son Erişim Tarihi: 8 Ağustos 2018].

19 A.g.e., s. 91.

araçlarının kolaylaştırılması”²⁰ olarak belirtilen amaç doğrultusunda, stratejiye dâhil edilen gruplar arasında mültecilere de yer verilmiştir. Yargı Reformu Stratejisi’nin somut olarak hayata geçirilmesine yönelik olarak hazırlanan ve 15 Temmuz 2015 tarihinde kamuoyuyla paylaşılan Adalet Bakanlığı 2015-2019 Stratejik Planı’nda da²¹ mülteciler, dezavantajlı grupların²² içerisinde sayılarak adalete erişim ile mağdurlara ve dezavantajlı gruplara yönelik uygulamaların geliştirilmesi üst başlığını taşıyan ikinci stratejik amacın²³ kapsamına alınmıştır.

Adli Yardımın Mevzuat Çerçevesi ve YUKK’ta Adli Yardıma Yapılan Atıflar

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, uluslararası koruma ile ilgili iş ve işlemler ile idari gözetim altında bulunan kişilerle ilgili işlerde adli yardımdan yararlanma imkânını teyit etmekte ve avukatlık ücretini karşılama imkânı bulunmayan bu kişilerin 1136 sayılı Avukatlık Kanunu’nun adli yardım hükümlerine göre avukatlık hizmeti talep etmeye müstahak olduklarını vurgulamaktadır.²⁴ Kanunun uygulama yönetmeliğinde uluslararası koruma başvurusu sahipleri ile uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerin hem adli yardım çerçevesinde avukatlık hizmetinden hem de sivil toplum kuruluşları tarafından sağlanan danışmanlık hizmetinden faydalanabilecekleri konusunda yazılı olarak bilgilendirilecekleri öngörülmektedir.²⁵

Hem uluslararası koruma sürecinde olan kişilerin hem de düzensiz durumdaki kişilerin adli yardımdan yararlanabilme imkânlarını teyit eden bu düzenleme, özellikle dezavantajlı durumda bulunan kişilerin adalete erişimlerini kolaylaştırma amacını güden adli yardımın temel amacıyla birebir örtüşmesi bakımından oldukça isabetlidir. Uluslararası koruma arayan kişiler, yaşanan travmatik olaylar, dil engelleri, bilgi eksikliği gibi nedenlerden ötürü adalete etkin olarak erişimde güçlük yaşamaktadırlar. Bunlara ilaveten, uluslararası koruma değerlendirme süreci sonunda verilecek kararın eksik yahut hatalı olabilmesi ihtimalinin kişiyi zulüm ya da uluslararası hukuk kuralları tarafından yasaklanan fiillere maruz kalacağı ülkeye gönderilmesi sonucu doğuracağı ve bunun telafisi mümkün olmayan zararlara yol açabileceği göz önünde bulundurulduğunda²⁶, böylesi bir güvencenin önemi daha da açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Öte yandan, gerek dünyadaki diğer deneyimlerin gerekse Türkiye özelinde yaşananların işaret ettiği bir diğer ortak nokta, düzensiz durumda ve hareket halinde olan nüfusun içinde savaşı ve zulüm olaylarından ötürü ülkelerini terk etmek durumunda

20 A.g.e.

21 Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, Adalet Bakanlığı Stratejik Planı: 2015-2019, Temmuz 2015, <http://www.adalet.gov.tr/Bakanlik/StratejikPlan/Stratejik-Plan-2015-2019.pdf>, [Son Erişim Tarihi: 8 Ağustos 2018].

22 A.g.e., s. 4.

23 A.g.e., s. 84 ve devamı.

24 Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, m. 81/2 ve m. 57/7.

25 Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, m. 103.

26 Diğerlerinin yanı sıra bkz: European Council on Refugees and Exiles (ECRE), “Survey on Legal Aid for Asylum Seekers in Europe”, Ekim 2010, s. 6.

kalan ve dolayısıyla mülteci konumunda oldukları değerlendirilen kişilerin de bulunduğudır. Nitekim ülkemize ilişkin 2017 ve 2018 yılı verilerinin de gösterdiği üzere düzensiz göç kapsamında gerçekleştirilen yakalamaların çoğunda yakalanan kişiler Suriye, Afganistan ve Irak gibi savaş ve zulüm olaylarının tüm şiddetiyle yaşanmaya devam ettiği ülkelerden gelen kişiler olmuştur.²⁷ Dolayısıyla da çeşitli sebeplerden ötürü uluslararası koruma başvurusunda bulunma imkânı bulamadığı ya da böylesi bir imkândan haberdar olmadığı için düzensiz duruma düşmüş ciddi mültecilik iddiaları bulunabilecek kişilerin de bu kapsama dâhil edilmiş olmaları söz konusu düzenlemenin bir diğer isabetli yönüdür.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun atıfta bulunduğu 1136 sayılı Avukatlık Kanunu uyarınca adli yardım hizmeti esasen avukatlık ücretleri ile diğer yargılama giderlerini karşılama olanağı bulunmayan kişilerin avukatlık hizmetlerinden yararlanmasını ifade etmekte ve barolar tarafından yürütülmektedir.²⁸ Adli yardım hizmetinin verilmesindeki usul ve esasların tespiti amacıyla Türkiye Barolar Birliği tarafından Adli Yardım Yönetmeliği²⁹ hazırlanmış ve ayrıntılı düzenlemelere bu yönetmelikte yer verilmiştir.³⁰

Adli Yardım Yönetmeliği, öncelikle adli yardım hizmetinin ruhunu yansıtacak bir şekilde, adli yardımın amacını, bireylerin hak arama özgürlüklerinin önündeki engelleri aşmak ve hak arama özgürlüğünün kullanımında eşitliği sağlamak olarak ifade etmiş ve bu itibarla da adli yardımın kapsamını, Hukuk Muhakemeleri Kanunu ve Avukatlık Kanunu'ndaki ilgili düzenlemelere koşut olarak, avukatlık ücretini ve yargılama giderlerini karşılama olanağı bulunmayanların avukatlık hizmetlerinden yararlandırılması şeklinde tanımlamıştır.³¹

Adli yardım hizmeti, yukarıda da değinildiği üzere, her baro merkezinde, baro yönetim kurulu tarafından belirlenip görevlendirilecek avukatlardan oluşan adli yardım bürosu tarafından verilmektedir.³² Barolar aynı zamanda adli yardım hizmetlerine erişimin artırılması amacıyla baro merkezi dışındaki semt veya ilçelerde de en az beş avukatın müsait olması halinde adli yardım bürosu temsilcisi olarak avukatları görevlendirebilmekte veya ilave adli yardım büroları kurabilmektedir. Yine yönetmelikte adli yardım görevinin serbest çalışan avukatlara eşitlik ilkesi uyarınca verileceği ve görevlendirme yapılırken, avukatların mesleki faaliyet alanlarına ilişkin beyanlarının dikkate alınacağı belirtilmektedir.

Adli yardım mekanizmasının işleyişinde esas teşkil eden husus talebin varlığıdır ve sistem "istemin haklılığı" olarak da adlandırılan bir değerlendirmeye dayanmak-

27 Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017 Yılında Yakalanan Düzensiz Göçmenler (İlk 10 Uyruk), http://www.goc.gov.tr/icerik3/duzensiz-goc_363_378_4710, [Son Erişim Tarihi: 13 Aralık 2018].

28 Avukatlık Kanunu, m. 176 ve m. 177.

29 Türkiye Barolar Birliği Adli Yardım Yönetmeliği, 30.03.2014 tarih ve 25418 sayılı Resmî Gazete.

30 Bu yönetmeliğin yanı sıra ülkemizdeki bazı barolar Adli Yardım Yönetmeliği kapsamında verilecek hizmetlerin uygulanmasına ilişkin ilke ve yöntemleri çalışma yönergeleri yoluyla daha ayrıntılı bir biçimde düzenlemiştir.

31 Türkiye Barolar Birliği Adli Yardım Yönetmeliği, m. 1.

32 Avukatlık Kanunu, m. 177 ve Türkiye Barolar Birliği Adli Yardım Yönetmeliği, m. 4.

tadır. Adli yardım talebinde bulunan kişinin bu yöndeki talebini kural olarak adli yardım bürosuna ya da temsilcilerine ilemesiyle süreç başlar. İlk olarak başvuru formu doldurulur ve bu esnada talepte bulunan kişiden isteminin haklılığını destekleyebilecek bilgi ve belgeleri de sunması beklenir. Bu bilgi ve belgeler adli yardım isteminin haklılığını ortaya koyacak iki boyutlu bir değerlendirmeye dayanak teşkil etmektedir.

Bu değerlendirmelerden ilki, kişinin hem kendisinin hem de ailesinin geçimini önemli ölçüde zor duruma düşürmeksizin avukatlık hizmeti ile diğer yargılama giderlerini kısmen ya da tamamen karşılayamayacak durumda olduğunu göstermesinden ibaret olan ve “ekonomik yarar değerlendirmesi” ya da “mali yetersizlik şartı”³³ olarak da adlandırılan maddi durum tespiti. Uygulamada barolar maddi durum tespiti için Tapu Sicil Müdürlüğü’nden taşınmaz kaydı olup olmadığına dair belge, kira kontratı, Trafik Tescil Müdürlüğü’nden araç kaydının olup olmadığına dair belge, fakirlik belgesi, Sosyal Güvenlik Kurumu’ndan alınacak hizmet dökümü ya da sosyal güvencenin bulunup bulunmadığına dair belgenin de aralarında bulunduğu çok sayıda belgenin tamamını ya da bir kısmını talep etmekte ve ekonomik yarar değerlendirmesini bu belgeler ışığında gerçekleştirmektedir. Ancak bu noktada öncelikle ekonomik yarar değerlendirmesinin esas amacının kişinin genel ya da mutlak anlamda yoksul olup olmadığının tespit edilmesi olmadığı;³⁴ aksine, istemde bulunan kişinin avukatlık ve yargı giderlerini karşılaması durumunda kendisini ya da ailesini zarurete düşürebilme ihtimalinin ele alındığı nispi nitelikte bir “yoksulluk” değerlendirmesi olduğu hatırlanmalıdır.³⁵

Bu kapsamdaki ikinci değerlendirme ise “dayanaklı talep şartı”³⁶ ya da “talebin açıkça dayanaktan yoksun olmaması şartı”³⁷ olarak nitelendirilen “haklılık şartı” değerlendirmesidir. Adli yardım talebinin manevi şartı³⁸ olarak kabul edilen bu değerlendirmede temel olan makul bir başarı şansına sahip bir talebin bulunmasıdır³⁹. Fakat bu değerlendirmenin ispat açısından çok sıkı ve katı bir şekilde yapılmasının adli yardımdan yararlanabilmeyi oldukça güçleştireceği⁴⁰ ve bunun da gerek Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi⁴¹ gerekse de Anayasa Mahkemesi tarafından⁴² kabul edilemez bulunduğu hatırdta tutulmalıdır.

33 Oğuz Atalay, Hakan Pekcanitez, *Medeni Usul Hukuku*, On İki Levha Yayınları, 15. Baskı, İstanbul 2017, s. 2418.

34 A.g.e.; Ahmet Cemal Ruhi, *Adli Yardım, Tebligat ve İstinabe*, Seçin Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara, 2016, s. 43.

35 Mehmet Akbal, “Medeni Yargılama Hukukunda Adli Yardım”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 94, Mayıs-Haziran 2011, s. 154.

36 Atalay, Pekcanitez, *Medeni Usul Hukuku*, s. 2419.

37 Ruhi, “Adli Yardım, Tebligat ve İstinabe”, s. 46.

38 Ruhi, “Adli Yardım, Tebligat ve İstinabe”, s. 47.

39 Anayasa Mahkemesi, 20.3.2014 tarih ve 2013/7322 Sayılı Karar, 29. paragraf.

40 Atalay, Pekcanitez, *Medeni Usul Hukuku*.

41 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Aerts Belçika, Başvuru No: 25357/94, 60. paragraf.

42 Anayasa Mahkemesi, 20.3.2014 tarih ve 2013/7322 Sayılı Karar, § 29. Ayrıca bkz: Anayasa Mahkemesi, Mehmet Şerif Ay Kararı, Başvuru No: 2012/1181, 17.9.2013, § 23.

Son düzenlemelerle birlikte, Anayasa'nın 40'uncü maddesinin gerektirdiği şekilde,⁴³ adli yardım isteminin reddi halinde itiraz edebilme imkânı da sağlanmıştır. Buna göre istemi reddedilen kişi, ret kararının tebliğinden itibaren 10 gün içinde yazılı ya da sözlü olarak istemde bulunduğu baro başkanlığına başvurabilmektedir. Baro başkanının bu başvuruya ilişkin olarak yedi gün içinde karar vermesi esastır ve verilen karar kesindir. Süresi içinde karar verilmediği hallerde başvurunun reddedilmiş sayılacağı belirtilmiştir.⁴⁴

Adli yardım talebinin kabulü halinde, hem talepçinin hem de avukatın birtakım yükümlülükleri vardır. Talepçi açısından ilk yükümlülük, adli yardım talebinin kabulünün bir kere tespit edilmesinin ardından, işin sonunda elde edilecek maddi yararın belli bir oranını baroya vereceğine ve istemin haksızlığının sonradan anlaşılması halinde avukat ücreti ile masrafları geri ödeyeceğine dair beyanının yer alacağı bir taahhütname vermesidir. Bu aşamanın ardından kendisine görev yazısının bir nüshası verilen talepçinin, gerekli bilgi, belge ve vekaletname ile birlikte Adli Yardım Bürosu tarafından görevlendirilen avukata başvurması gerekir. Bu hususların yerine getirilmemesi ya da vekalet vermekten kaçınılması, kural olarak, avukatın yükümlülüğünü ortadan kaldırmaktadır. Bu aşamada önemle hatırlanması gereken bir diğere husus da vekaletname masrafının da adli yardım kapsamında ödenebileceğidir.⁴⁵

Görevlendirilen avukat açısından ise avukatlık hizmetlerini yerine getirme yükümlülüğü, görevlendirme yazısının, işe ve ilgiliye ait bilgi, belge ve vekaletnamenin ve ayrıca zorunlu masraf avansının kendisine ulaşmasıyla birlikte başlar. Bu noktada talepçinin yargılama giderlerini karşılayacak durumda olmaması halinde adli müzaheret talebinde bulunulmalıdır. İlgili mevzuat, adli yardımdan yararlanılabilmesinin önünde engel teşkil edebilecek bu hususun çözüme kavuşturulması için barolara önemli bir yetki de vermiştir. Buna göre talepçinin yargılama giderlerini karşılayamayacağıının açıkça anlaşılması ve adli yardım talebinde bulunanın haklılığı açısından kesin ya da kuvvetli bir kanı oluşması halinde, öneri üzerine yargılama giderleri de adli yardım fonundan karşılanabilmektedir.⁴⁶ Pek tabii ki tüm bu değerlendirmelerin adli yardım görevlendirilmesi esnasında tamamlanmış olması gerekir.

Talepçinin kendisine düşen sorumlulukları yerine getirmemesi halinde, yukarıda da değinildiği üzere, adli yardım görev yazısıyla avukatlık hizmeti verme yükümlülüğü altına giren avukatın bu yükümlülüğünün sona erdiği kabul edilir. Ancak, her hâlıkârda, avukatın böyle bir durumu gecikmeksizin baroya bildirme yükümlülüğü de bulunur.⁴⁷ Görevlendirilen avukatın kendisine tevdi edilen görevden haklı bir neden olmaksızın çekilmesi ise, ancak görevin kendisine bildirildiği tarihten itibaren on beş

43 Anılan maddenin ikinci fıkrası uyarınca "devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır."

44 Avukatlık Kanunu, m. 178 ve Türkiye Barolar Birliği Adli Yardım Yönetmeliği, m. 5.

45 Avukatlık Kanunu, m. 179 ve Türkiye Barolar Birliği Adli Yardım Yönetmeliği, m. 6.

46 Türkiye Barolar Birliği Adli Yardım Yönetmeliği, m. 6.

47 Bu düzenleme 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun reddin iş sahibine gecikmeden bildirilmesi zorunluluğunu düzenleyen 37'inci maddesiyle de uyumludur. Ayrıca ilgili bir diğere düzenleme de kanunun 41'inci maddesinde yer almaktadır.

gün içinde, o işin tarifede belirlenen ücretini baroya ödemesi suretiyle mümkündür. Avukatın, 1136 sayılı Avukatlık Kanunu çerçevesinde öngörülen yükümlülüklerinin tamamı da tüm bu süreç boyunca saklıdır. Buna göre avukat, görevini özen, doğruluk ve onur içinde yerine getirmek⁴⁸, sır saklamak⁴⁹, dosya ve evrak saklamak⁵⁰ ve işi sonuna kadar takip etmekle⁵¹ de yükümlüdür. Avukat, bu hizmetleri karşılığında ise görevlendirmeye konu olan iş için asgari ücret tarifesinde gösterilen maktu ücrete ve gerektiği takdirde bunun bir katına kadar olan ücrete hak kazanır. Avukata, ayrıca, Yargıtay'da, Bölge Adliye Mahkemelerinde veya Bölge İdare Mahkemelerinde görülecek duruşmalı işlerde, Ankara'ya veya Bölge Mahkemesinin bulunduğu ile gidiş-geliş masrafları ödenir. Ancak haklı bir neden olmaksızın adli yardım görevini tamamlamayan avukat, aldığı ücretin iki katını baroya ödemekle yükümlüdür.⁵²

Adli yardım hizmetinin mali kaynaklarına ilişkin temel düzenleme uyarınca adli yardım çerçevesinde verilecek hizmet ve ilgili masraflara ilişkin kaynağın dağıtımı Türkiye Barolar Birliği eliyle yapılır.⁵³ Ancak adli yardım hizmetinin kaynağı bununla sınırlı değildir. Barolara yapılan yardım ve bağışlar, avukatlardan alınan ücretler, taahhütname gereği talepten alınan paralar ve ilamda belirtilen harca esas değerlerin yüzde 5'i de adli yardımın diğer kaynakları arasında yer alır.⁵⁴ Türkiye Barolar Birliği, kendisine her yıl Maliye Bakanlığı tarafından aktarılan tutarın yüzde 10'unu adli yardım giderleri ve adli yardım dengeleme fonu için ayırdıktan sonra, kalan miktarı barolara gönderir. Adli yardım ödeneğinin barolara tahsisi Türkiye Barolar Birliği Adli Yardım Yönetmeliği tarafından tesis edilen bir puan sistemi temelinde yapılır. Bu sisteme göre her baroya 5 temel puan verilir ve bu temel puana her 50 üye avukat için 1, her 5000 nüfus için 1 puan eklenerek ödenek puanı saptanır.⁵⁵ Puanın hesaplanmasında ise yine Türkiye Barolar Birliği Adli Yardım Yönetmeliği'nde yer verilen bir formül uygulanır. Buna göre barolara gönderilecek adli yardım payının hesabı Türkiye Barolar Birliği'ne tahsis edilen toplam adli yardım parasının 0,90 katsayısı ve baronun aldığı adli yardım ödenek puanı ile çarpılması ve sonrasında da bu rakamın tüm baroların aldığı adli yardım ödenek puanlarına bölünmesi şeklinde yapılmaktadır.⁵⁶

48 Avukatlık Kanunu, m. 34.

49 Avukatlık Kanunu, m. 36.

50 Avukatlık Kanunu, m. 39 ve m. 52.

51 Avukatlık Kanunu, m. 171 ve Türkiye Barolar Birliği Adli Yardım Yönetmeliği, m. 6.

52 Avukatlık Kanunu, m. 180 ve Türkiye Barolar Birliği Adli Yardım Yönetmeliği, m. 7.

53 Avukatlık Kanunu, m. 180.

54 Avukatlık Kanunu, m. 180 ve Türkiye Barolar Birliği Adli Yardım Yönetmeliği, m. 8.

55 Türkiye Barolar Birliği Adli Yardım Yönetmeliği, m. 10.

56 Türkiye Barolar Birliği Adli Yardım Yönetmeliği, m. 10.

SİĞINMACI VE GÖÇMENLERİN ADLİ YARDIMA ERİŞİMİ: BULGULAR VE DEĞERLENDİRMELER

1. Barolar Düzeyinde Farkındalık ve Kurumsallaşma:

Araştırma kapsamında görüşülen baroların büyük bir çoğunluğunda doğrudan mülteci hakları alanına hasredilmiş komisyon ya da kurulların kurulmuş olması veya İnsan Hakları Merkezi ya da İnsan Hakları Komisyonu çerçevesinde yürütülen faaliyetlerde mülteci ve göçmen haklarının aktif bir biçimde bu merkez ya da komisyonların gündemlerine alınmış olması, baroların bu alandaki farkındalıklarına dair olumlu ve önemli göstergelerden biridir.

Görüşülen baro temsilcileri, ayrıca, mülteci haklarıyla ilgili çalışmalarına, kadın hakları ya da çocuk haklarıyla ilgili çalışmalar yürütmek üzere faaliyet gösteren komisyon ya da kurulları da davet ettiklerini ve bazı durumlarda komisyonlar arasında yönlendirmeler yapıldığını ifade ederek önemli bir koordinasyon gayreti içinde olduğunu da bildirmiştir. Özellikle de doğrudan mülteci hakları alanında çalışan birimleri bulunan bazı barolar, yönlendirmelerin bu komisyonlar aracılığıyla gerçekleştirildiğini belirtse de, koordinasyon çabalarının halen tekil vakalar düzeyinde olduğunu ve daha düzenli ve yerleşik bir koordinasyon mekanizmasının tesis edilmesine yönelik çabalarının devam ettiğini belirterek bu bağlamdaki önemli fırsatlardan birinin de mültecilerle ilgili baro çalışmalarında yer alan avukatların hatırı sayılır bir bölümünün aynı zamanda diğer kurullarda da aktif bir biçimde yer almaları olduğunu vurgulamıştır.

Yine görüşülen barolardan bir bölümü, yerel düzeydeki koordinasyon faaliyetlerinin salt baro bünyesindeki komisyon ya da kurullarla sınırlı kalmadığını da aktarmıştır. Barolar bu çerçevede Mülteci Hakları Merkezi de dâhil olmak üzere çeşitli sivil toplum kuruluşları ortaklığıyla ya da Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ya da Uluslararası Göç Örgütü gibi uluslararası kuruluşların desteğiyle eğitim ve seminer çalışmaları düzenlediklerini, yerelde faaliyet gösteren sivil toplum örgütleriyle vakalar özelinde de iletişim halinde olduklarını ve Ankara Barosu örneğinde olduğu gibi diğer kurum ve kuruluşlarla ortak projeler yürüttüklerini belirtmiştir.

Yerel düzeydeki bu koordinasyon çabalarının yanı sıra, görüşülen baro temsilcilerinden bir bölümü ihtiyaç olması halinde, Türkiye'deki bir diğer baroya ulaşarak kişilerin adli yardımdan yararlanabilmelerini kolaylaştırma amacıyla bilgi ve destek verdiklerini de ifade etmiştir. Görüşülen barolar, özellikle de mülteci ve göçmen sayısının görece daha az olduğu bazı illerin barolarında bu alandaki bilgi ve farkındalığın arzu edilen düzeyde olmadığını, bazı hallerde adli yardım talebiyle baroya başvuran ya da yönlendirilen kişilerin geri çevrildiğini; ancak vaka bazında kurulan temaslar sayesinde gerekli adli yardım görevlendirmelerinin yapıldığını ifade etmiştir.

Baroların yürütmüş oldukları bu faaliyetlerin yanı sıra, Türkiye Barolar Birliği nezdinde atılan adımlar da baroların Türkiye’de koruma arayan kişilere yönelik çabalarının artması bakımından önemlidir. Nitekim 2015 yılının sonlarında Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Merkezi bünyesinde Ankara, Diyarbakır, Edirne, Gaziantep, Hatay, İstanbul, İzmir, Şanlıurfa ve Van barolarının katılımıyla bir ‘Mülteci Hakları Çalışma Grubu’ oluşturulmuştur.⁵⁷ Bu çalışmalarda aynı zamanda Avrupa Konseyi Hukukçular İçin İnsan Hakları Eğitimi Programı (HELP)⁵⁸ kapsamındaki çalışmalar ile yine Türkiye Barolar Birliği ve Adalet Bakanlığı’nın faydalanıcısı olduğu ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı desteğiyle yürütülen Türkiye’de Adalete Erişim için Adli Yardım Uygulamalarının Geliştirilmesine Destek Projesi⁵⁹ (SILA Projesi) ile de ortaklaşan noktalarda uyumun sağlanması için adımlar atılmıştır. Bu yöndeki çabalardan bir diğeri ise Türkiye Barolar Birliği ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği arasında 20 Haziran 2016 tarihinde imzalanan ve eğitici eğitimleri, bilgilendirme faaliyetleri ve kapasite geliştirme faaliyetleri gibi alt unsurları bulunan bir Mutabakat Zaptı’dır⁶⁰ ve bu çerçevedeki işbirliğinin arttırılmasına yönelik çalışmaların devam edeceği vurgulanmaktadır. Son olarak, Aralık 2017 tarihinde Türkiye Barolar Birliği ve BMMYK işbirliği ile Adli Yardım Tercüme hattı açılmıştır. Arapça ve Farsça dillerinde hizmet veren bu hat aracılığıyla, hukuki yardımdan yararlanmak isteyen sığınmacılarla iletişim sorununu aşmak amacıyla avukatlara ve baro personeline tercüme desteği verilmektedir.⁶¹

2. Adli Yardım Hizmetlerinin Bilinirliği ve Erişilebilirliği

Görüşülen baroların büyük bir bölümü adli yardım görevlendirmelerinin çok büyük bir bölümünün başta sivil toplum örgütleri olmak üzere diğer kurum ve kuruluşlar tarafından yapılan yönlendirmeler neticesinde gerçekleştirildiğini ve bu itibarla sivil toplum kuruluşlarının rolünün oldukça önemli olduğunu ifade etmiştir. Araştırma kapsamında görüşülen baro temsilcileri, sivil toplum örgütleri tarafından yapılan yönlendirmelerin baroların çalışmalarına ciddi bir ivme kazandırdığını ve hatta bazı barolarda doğrudan mülteci alanında yapılan çalışmalara vesile olduğunu da aktararak bu ilişkinin önemini vurgulamıştır.

Öte yandan, görüşülen baroların yine büyük bir çoğunluğu, doğrudan mülteci ve göçmenler ya da bu kişilerin aile üyeleri veya yakınları tarafından yapılan başvuru-

57 Söz konusu çalışma grubu ve faaliyetlerine ilişkin daha ayrıntılı bilgi için bkz: <http://insanhaklari.barobirlik.org.tr/MulteciHaklariGrubu.html>, [Son Erişim Tarihi: 8 Ağustos 2018].

58 Programın Türkiye internet sitesi için bkz: <https://www.coe.int/tr/web/help-country/home-turkey>, [Son Erişim Tarihi: 8 Ağustos 2017]. Program kapsamında başlatılan ve Mayıs 2016 tarihinde internet üzerinden erişime açılan ücretsiz kurslardan birinin de başlığı “Mülteci Hukuku ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi” olarak belirlendi.

59 Proje hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: <http://www.silaprojesi.org/>, [Son Erişim Tarihi: 8 Ağustos 2018].

60 Türkiye Barolar Birliği, “Türkiye Barolar Birliği ve Birleşmiş Milletler Mülteciler İçin Birlikte Çalışacak”, 20 Haziran 2016, <http://www.barobirlik.org.tr/Detay70467.tbb>, [Son Erişim Tarihi: 8 Ağustos 2018].

61 Türkiye Barolar Birliği, “Türkiye Barolar Birliği ve Birleşmiş Milletlerden Tercüme Destek Hattı”, 21 Aralık 2018, <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/turkiye-barolar-birligi-ve-birlesmis-milletlerden-tercume-destek-hatti-79769>, [Son Erişim Tarihi: 8 Ağustos 2018].

uların halen arzu edilen ya da beklenenden çok daha düşük bir düzeyde seyrettiğini bildirmiştir. Görüşme yapılan baro temsilcileri, doğrudan hak sahibi topluluk tarafından yapılan başvuruların sayısındaki azlığın temel nedenlerini mülteci ve göçmenlerin baroların sunmuş olduğu adli yardım sistemine dair yeterli bir bilgi ve farkındalıklarının olmayışı, barolardaki kaynak sorunu ve daha da önemlisi, her aşamada karşılaştıkları tercüman sıkıntısı olarak ifade etmiştir. Görüşülen baro temsilcilerinin bu kapsamda yaptıkları önerilerden birisi de sivil toplum örgütlerinin hazırladıkları bilgilendirme materyallerinde ya da düzenledikleri bilgilendirme toplantılarında baroların bünyesindeki adli yardım mekanizmasına da yer vermeleri ve bu sayede farkındalığın artırılmasına katkıda bulunmalarıdır.

Yine baroların büyük bir bölümü, tercüman sorunu ve bütçe kısıtları nedeniyle mülteci topluluklarıyla iletişimin tesis edilmesine yönelik düzenli ya da sistemli bir irtibat mekanizmasının eksikliğine işaret etmiştir. Ancak bu sorunu aşmaya yönelik çeşitli çalışmaların bulunduğunu da eklemiştir. Bunların başında baroların internet sayfasında farklı dillerde adli yardıma dair duyuruların eklenmesi ve farklı dillerde afişlerin basılarak dağıtılması bulunmaktadır. Bu önemli adımların yanı sıra, farklı baroların yereldeki koşullar doğrultusunda mülteci topluluklarına ulaşabilmek adına çeşitli girişimlerde bulunduğu gözlemlenmiştir. Örneğin, Gaziantep Barosu İl Göç İdaresi Müdürlüğü binası içerisine baronun adli yardım hizmetleri konusunda bilgilendirici çok dilli afişlerin asıldığını belirtirken, İzmir Barosu, Kızılay gibi toplum merkezi faaliyetleri yürüten kuruluşlara ziyaretler yapıp baronun hizmetleri konusunda bilgi verildiğini ve kurumlar arası koordinasyonu artırmaya yönelik adımlar attığını, Ankara Barosu ise mültecilerin yoğun olarak yaşadığı mahallelere ulaşabilmek için saha grupları oluşturulduğunu ifade etmiştir.

Benzer bir şekilde, bazı barolar da basında çıkan haberler üzerine mülteci alanında çalışan birimlerdeki üyelerin inisiyatifleriyle ilgili mültecilere ya da ilgili muhitlere doğrudan ziyaretlerde bulduklarını ve bu sayede çatışmalı konulara müdahil olabildiklerini belirtmiştir. Barolar tarafından dile getirilen ortak vurgu ise baroların mülteci, sığınmacı ve göçmenlerin adli yardıma erişimlerinde daha proaktif bir rol oynaması gerektiği ancak kaynakların yetersizliği ve tercüman sorununun böyle bir yaklaşımın önündeki temel engellerden olduğudur.

3. Adli Yardım Görevlendirmeleri

Mülteci hakları alanında doğrudan çalışmalar yürütülen komisyon ya da kurulları tesis etmiş barolar ile İnsan Hakları Merkezi bünyesinde bu faaliyetleri yürüten barolar, adli yardım görevlendirmelerinin genellikle bu birimler tarafından yönlendirildiğini ifade etmektedir. Görüşülen barolardan büyük bir kısmı telefon yoluyla da adli yardım başvurusu alabildiklerini; ancak kural olarak başvuruların ya baro merkezindeki adli yardım bürosu ya da merkezinde ya da ilçelerdeki adli yardım

temsilcilikleri aracılığıyla alındığını ve geri gönderme merkezleri ile diğer alıkonulma yerlerinden gelen başvuruların da istisnai olarak değerlendirildiğini paylaşmıştır.

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda yargı yoluna başvurmaya ilişkin sürelerin genel idari yargılama usulü hukukundaki düzenlemelerden ayrılarak⁶² on beş gün ya da otuz gün gibi çok daha kısa⁶³ olarak belirlenmiş olması, adli yardım görevlendirmelerinde ivedilikle hareket edilmesi gereğini ortaya çıkarmaktadır. Önceki bölümlerde ifade edildiği üzere baroların büyük bir bölümü, sağladıkları adli yardım hizmetinin etkinliğinin artırılması ve hizmetin sunumundaki esas ve usullerin daha ayrıntılı bir biçimde düzenlenmesi amacıyla "Adli Yardım Çalışma Yönergesi" ya da "Adli Yardım Yönergesi" başlıklı yönergeler çıkarmakta ya da baro yönetim kurulu kararıyla "ilke kararı" almaktadır. Sözü edilen bu düzenlemelerdeki önemli mekanizmalar arasında ivedi görevlendirme usulü de yer almaktadır. Bu usul uyarınca bazı barolar, adli yardım görevlendirme süreci içinde talepte bulunan kişinin hakkının ortadan kalkmasına neden olacak bir olgunun ve telafisi mümkün olmayan bir zararın doğması ihtimalinin olduğu durumlarda ivedi görevlendirme yoluna gidebilmektedir. Özellikle de çocuk istismarı ve kadına yönelik şiddetle ilgili başvurularda bu usulün uygulanacağını bazı barolar⁶⁴ açıkça düzenlemektedir. İzmir Barosu, Van Barosu ve özellikle de geri gönderme merkezlerinde tutulan kişilerle ilgili işlemler söz konusu olduğu durumlarda Edirne Barosu gibi görüşülen bazı barolar uygulamada bu usule yer verdiklerini ifade etmektedir.

Yine bazı barolar, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun kabul edilmesinin ardından ilgili çalışma belgelerinde değişiklikler yaparak bu yasa kapsamında sağlanacak adli yardım hizmetinin de ivedi görevlendirme kapsamında değerlendirileceğini⁶⁵ düzenlemiştir. Daha önce de vurgulandığı üzere, uluslararası koruma başvurularına dair yapılacak değerlendirme sonucunda verilecek kararın eksik ya da hatalı olması durumunda kişinin zulüm göreceği ya da işkence veya kötü muamele ve benzeri fiillere maruz kalacağı bir yere gönderilmesi ihtimali doğa-

62 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 7'nci maddesinde genel dava açma süresi 60 gün olarak öngörülmüştür ve özel kanunlarda ayrı bir süre gösterilmesi hali saklı tutulmuştur.

63 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 53'üncü maddesine göre ise sınır dışı etme kararına karşı, kararın tebliğinden itibaren 15 gün içinde idare mahkemesine başvurulması gerekmekte ve yasanın 80'inci maddesinde de "68'inci maddede düzenlenen yargı yolu ["başvuru sahiplerinin idari gözetimine karşı yargı yolu"] hariç olmak üzere, 72'nci ["kabul edilemez başvuru"] ve 79'uncu ["hızlandırılmış değerlendirme"] maddeleri çerçevesinde alınan kararlara karşı, kararın tebliğinden itibaren on beş gün, alınan diğer idari karar ve işlemlere karşı kararın tebliğinden itibaren otuz gün içinde, ilgili kişi veya yasal temsilcisi ya da avukatı tarafından yetkili idare mahkemesine başvurulabilir" ibaresine yer verilmektedir. İtali olarak belirtilen yerler Mülteci Hakları Merkezi tarafından eklenmiştir.

64 Bu düzenlemeler için örnek olarak bkz: Ankara Barosu Adli Yardım Çalışma Yönergesi, Antalya Barosu Adli Yardım Çalışma Yönergesi, Gaziantep Barosu Adli Yardım Yönergesi, Kırklareli Barosu Adli Yardım Bürosu Yönergesi ve Muğla Barosu Adli Yardım Yönergesi.

65 Örneğin bkz: Ankara Barosu Adli Yardım Çalışma Yönergesi, Madde 22: "Yabancılar ve uluslararası koruma hukukuna görevlendirmeler Yönergenin 21. maddesi gereğince ivedi görevlendirme kapsamındadır." Antalya Barosu Adli Yardım Çalışma Yönergesi, Madde 11: "6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu madde 81/f.2 uyarınca yapılan görevlendirmeler ve çocuk istismarı ile kadına yönelik şiddetle ilişkin başvurular ivedi görevlendirme kapsamında değerlendirilir." Kırklareli Barosu Adli Yardım Bürosu Yönergesi, Madde 9: "Yabancılar ve uluslararası koruma hukukuna görevlendirmeler Yönergenin 9/A maddesi gereğince ivedi görevlendirme kapsamındadır."

çak ve bu durumun kendisi de telafisi mümkün olmayan zararların doğmasına neden olabilecektir. Dahası, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu çerçevesinde hem idari itiraz hem de yargı yoluna başvurma sürelerinin oldukça kısa tutulmuş olması ve bu sürelerin geçirilmesi durumunda hakkın ortadan kalkacağı da açıktır. Dolayısıyla böylesi bir usulün Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile ilişkili olarak sağlanan adli yardım hizmetinde benimsenmesinin ne derece önemli olduğu ortadadır. Ancak bu düzenleme henüz baroların genelinde gerek yönergeler düzeyinde gerekse de uygulamada benimsenmiş ya da yeknesak bir zemine oturtulmuş durumda değildir. Yukarıda da değinilen bu ve benzeri olumlu örneklerin rehberlik edebilmesinin sağlanabilmesi için yönetmelik düzeyinde bir değişikliğe gidilmesi gerekmektedir.

Adli yardım görevlendirmelerinde gözlemlenen bir diğer sorun da ekonomik yarara ve haklılık şartına ilişkin olarak yapılan değerlendirmelerde mülteci ve göçmenlere ilişkin eşğin oldukça yüksek tutulması ve bunun da hak kaybına yol açmasıdır. Her ne kadar bu çalışma kapsamında görüşülen baroların tamamı sözü edilen kıstasları amaca uygun olarak yorumlayıp adli yardım görevlendirmelerini hem ivedi hem de kişilerin adli yardıma erişebilmelerini engellemeyecek (örneğin bir araya getirmeleri zor olan ya da mümkün olmayan belgeleri talep etmeyecek) bir şekilde sağladıklarını ifade etmiş olsalar da bu durum henüz yaygın ve yerleşik bir uygulama olmaktan uzaktır. Nitekim Türkiye Barolar Birliği de bu soruna ilişkin olarak bazı baroların “birçok talebi, çeşitli belgelerin eksikliğini ileri sürerek veya şartların oluşmadığını gerekçe göstererek geri çevirdiklerini”⁶⁶ ifade ederek şu çarpıcı tespite yer vermiştir: “Ceza yargılamasının yanı sıra her ne kadar idare ve hukuk yargılaması açısından da adli yardım mümkün ise de, bu kategori kapsamına giren kişilerin çoğunlukla belli bir ikametgâhlarının bulunmaması, muhtarların bazı sebeplerden dolayı bu kategoriye mensup kişileri kaydetme hususunda çekingen davranmaları, Barolarca ve mahkemelerde adli yardım başvurusu için istenilen belgelerin temin edilmesinde yaşanan güçlükler ve birtakım diğer bürokratik engeller, bu kişilere hukuki yardım temini açısından temel bir mevzuat düzenlemesini gerektirmektedir. Uygulamada birçok baro bu konuları çözmüş olmakla beraber maddi olanakların eksikliği büyük bir sorun teşkil etmektedir. Bazı Barolar ise kendilerine gelen adli yardım taleplerini yukarıda belirttiğimiz belgelerin eksikliğine dayandırarak reddetme yoluna gitmektedirler.”⁶⁷

Mülteci Hakları Merkezi bu sorunla ilişkili olarak adli yardım taleplerinin değerlendirilmesinde özellikle sığınmacılar ve sınır dışı prosedüründeki yabancıların karine olarak ekonomik yarar ve haklılık şartını karşıladıklarının kabul edilmesinin makul bir çözüm olacağını değerlendirmektedir. Nitekim benzer bir çözüme Ankara Barosu ve Kırklareli Barosu adli yardım çalışma yönergeleri de yer vermiş ve bu çalışma kapsamında görüşülen diğer barolar da uygulamada bu öneriyle uyumlu şekilde çalıştıklarını ifa-

66 Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Merkezi, *Sığınmacılar ve Mülteciler Raporu*, Yayına Hazırlayanlar: Av. Uğur Altun ve Av. Özge Görel, Şubat 2016, Ankara, s. 36.

67 Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Merkezi, *Sığınmacılar ve Mülteciler Raporu*, s. 53.

de etmiştir. Rehber teşkil edebilecek iyi bir örnek olan bu düzenleme ve uygulama kapsamında barolar sığınmacıların ya da “uluslararası koruma hukukuna tabi kişinin aksi durum açıkça anlaşılmıyorsa ekonomik yararının var sayılacağı” ve “talepçinin adli yardım merkezine başvuru yapması halinde veya ihbar üzerine görevlendirme yapılması halinde, fiili durum sebebiyle yönergede yer alan zorunlu belgeleri sağlama imkânı bulunmuyorsa, bu belgeler olmaksızın da atama” yapılabileceğini öngörmektedir.⁶⁸ Türkiye Barolar Birliği de “sığınmacılar, mülteciler, sığınma veya iltica talebi değerlendirilenler veya bu talepleri yetkili makamlarca reddedilen yabancı uyruklu kişiler, adli yardım başvurularının değerlendirilmesinde istenen ikametgah, fakirlik belgesi, kimlik veya pasaport gibi belgelerden muaf tutulur” ibaresinin Adli Yardım Yönetmeliği’nin beşinci maddesine eklenmesi tavsiyesinde bulunmuştur.⁶⁹

4. İdari Gözetim Altındaki Kişiler Bakımından Adli Yardıma Erişim

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle birlikte Türkiye’deki yabancıların göç mevzuatı çerçevesinde alıkonulmaları somut bir hukuki zemine kavuşturulmuş ve bu tipten uygulamalar, Kanun’da “idari gözetim” olarak tanımlanarak, muhattap kişilere büyük ölçüde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadıyla uyumlu çeşitli usul güvenceleri sağlanmıştır.⁷⁰ Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile birlikte mevzuata dâhil olan bu güvenceler arasında idari gözetim işlemine karşı yargı yoluna başvuranlardan avukatlık ücretlerini karşılama imkânını bulunmayanların talepleri halinde adli yardımdan yararlanabilecekleri hususu da yer almaktadır.⁷¹ Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının, gerek Anayasa’da⁷² gerekse Türkiye’nin taraf olduğu çok sayıda uluslararası insan hakları sözleşmesinde⁷³ güvence altına alınan bir hak olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu hakkın fiili olarak da karşılık bulmasına yardımcı olan hukuki destek mekanizmasından yararlanma imkânının yeni yasa tarafından teyit edilmiş olması isabetlidir.

Öte yandan, idari gözetim altında tutulan kişilerin adli yardıma erişimlerinde birtakım sorunlar da mevcuttur. Bu sorunlardan ilki idari gözetim altında tutulan kişilerin adli yardım bürolarına erişimde yaşadıkları sıkıntılardır. Nitekim mülteci ve göçmenler, yeni mevzuat kapsamında sadece geri gönderme merkezlerinde değil; havalimanı transit bölgeleri ve diğer sınır kapılarında ve bazı hallerde karakollarda

68 Ankara Barosu Adli Yardım Çalışma Yönergesi, Madde 22, Kırklareli Barosu, Adli Yardım Bürosu Yönergesi, Madde 9.

69 Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Merkezi, *Sığınmacılar ve Mülteciler Raporu*, s. 54.

70 Türkiye’deki göç mevzuatı kapsamındaki idari gözetim ve mevcut sorunlara dair bir değerlendirme için, bkz: Mülteci Hakları Merkezi, “Acil Bir İhtiyaç: Türkiye’de İdari Gözetim Altına Alınan Yabancıların Alıkonulma Koşullarının Denetimi”, Ocak 2017, <http://mhd.org.tr/images/yayinlar/MHM-44.pdf>.

71 Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, m. 57/7.

72 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, m. 19.

73 Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, m. 9 ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, m. 5.

alikonulmaktadır. Dolayısıyla da bu yerlerde tutulan kişilerin adli yardım taleplerini telefon başta olmak üzere çeşitli araç ve yordamlarla iletmelerini sağlayacak usuller geliştirilmelidir. Benzer bir biçimde, idari gözetim altında tutulan kişinin yakınları ya da sivil toplum örgütleri tarafından yapılan bildirimler, söz konusu kişinin adli yardım talebi olduğuna dair bir ihbar olarak kabul edilmeli ve adli yardım süreci ivedilikle başlatılmalıdır.

Görüşülen barolardan büyük bir bölümü telefonla ya da e-posta göndermek suretiyle yapılan başvuruları, sosyal medya üzerinden kurulan temasları, sivil toplum örgütlerinin ve ilgili diğer kuruluşların bildirimlerini ve bazı hallerde basında çıkan haberleri adli yardım görevlendirmesi için yeter kabul ettiklerini ve özellikle de yakın sınır dışı tehlikesi olan hallerde ivedi görevlendirme mekanizmasını harekete geçirecek idari gözetim yerlerinden yapılan başvuruları öncelikli olarak değerlendirmeye aldıklarını ifade etmiştir. Bu yönde rehberlik edecek iyi uygulamalardan biri de talepçinin bizzat müracaatının aranmayacağına; aksi durum açıkça anlaşılıyorsa ekonomik yararın varsayılacağına ve fiili durum sebebiyle zorunlu belgeleri sağlama imkânının bulunmadığı hallerde bu belgeler olmaksızın da atama yapılabileceğine dair düzenlemelerdir. Benzer bir biçimde Türkiye Barolar Birliği de ilgili düzenleme maddesine “herhangi bir nedenden ötürü kolluk tarafından alikonulan yabancı uyruklu kişilerin buldukları/tutuldukları ilin Barosunun Adli Yardım Bürosuna bizzat ulaşabilmelerinin mümkün olmadığı hallerde adli yardım talepleri telefon, mektup, e-posta yoluyla veya varsa müdafisi tarafından baroya iletilir ve belgeleri daha sonra tamamlamak üzere başvurusu değerlendirilir. Geçerli kimlik belgesi, pasaport ve tanıtım belgesi bulunmayanlar için alikonulduğu resmi birimin kayıtları esas alınır” ibaresinin eklenmesi tavsiyesinde bulunmuştur.⁷⁴

Ancak her ne kadar baroların bir bölümünün bu yönde kolaylaştırıcı adımlar attığı gözlemlense de bazı barolar kaynak yetersizliğini sebep göstererek idari gözetim altında olan kişiler de dâhil olmak üzere tüm mülteci ve göçmenlerin adli yardım taleplerini yazılı olarak bildirmelerinin zorunlu olduğunu ifade etmektedir. Bu durumun özellikle idari gözetim yerlerinde tutulan kişilerin adli yardım bürolarına erişimlerinin önünde ciddi bir engel teşkil edeceği açıktır. Bazı barolar ise söz konusu yazılı istemin kendileri tarafından değil, geri gönderme merkezi ya da idari gözetim uygulamasının yapıldığı yerin sorumlu makamları tarafından talep edildiğini paylaşmıştır.

Görüşülen baro temsilcileri tarafından defaten vurgulanan bir diğer sorun ise tercüman sıkıntısıdır. Nitekim görüşülen baroların tamamı adli yardım hizmetinin sağlanabilmesinde temel vasıtasının tercüman desteği olduğunu vurgulayarak bünyeelerinde tercüman istihdam edilebilmelerine yönelik bir kaynağın olmadığını ve çoğu zaman sivil toplum örgütlerinden bu konuda yardım talep ettiklerini ifade etmiştir. Yine görüşülen kişiler, Türkiye Barolar Birliği ve BMMYK işbirliğinde kurulan Adli

74 Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Merkezi, *Sığınmacılar ve Mülteciler Raporu*, s.55.

Yardım Tercüme Hattı'na geri gönderme merkezlerinde erişimin bulunmadığını; zira avukatların telefonlarıyla birlikte bu merkezlere giremediklerini ve avukat görüşme odası olarak tahsis edilen yerlerde de telefonun mevcut olmadığını bildirmiştir. Bu itibarla barolar tarafından dile getirilen önerilerden ilki baroların bu hizmeti layığıyla yerine getirebilmeleri için ayrı bir tercümanlık hizmetleri bütçesinin tahsis edilmesidir. Bir diğer öneri ise, her ne kadar Avukatlık Kanunu'nun 180'inci maddesinde 've diğer giderler' ibaresi yer alsa da, Adli Yardım Yönetmeliği'nin adli yardım bürosunun giderleri başlığını taşıyan dokuzuncu maddesine "tercümanlık masrafları" ibaresinin eklenmesi ve bu sayede tahsis edilen bütçeden bu masrafların da karşılanabilmesinin önünün açılmasıdır. İfade edilen son bir öneri de Ceza Muhakemesi Kanunu'nda öngörülen ve ilgili mevzuat⁷⁵ tarafından düzenlenen tercüman listelerinin oluşturulması ya da mevcut listelerden yararlanma imkânının yerine getirilmesidir.

Görüşülen barolar tarafından ortak olarak dile getirilen üçüncü sorun ise vekâletname almada yaşanan sorunlar⁷⁶ olmuştur. Her ne kadar görüşülen baroların bir bölümü bazı hallerde adli yardım görevlendirme yazısının yeterli sayılması ve hatta bazı geri gönderme merkezi yetkililerinin adli yardımdan yararlanmak isteyen kişiler tarafından yazılı olarak iletilen talepleri tercüme ederek barolara yönlendirmeleri gibi olumlu uygulamalar olduğunu bildirirse de, baroların büyük bir bölümü uygulamada, vekâletname olmadığından ötürü kendilerine adli yardım talebi için gelen başvuruların ve idari gözetim altında olan kişilere erişimlerinin engellendiğini ifade etmektedir. Görüşme yapılan baroların diğer bölümü de bazı hallerde idari gözetim altında bulunan kişiden adli yardım çerçevesinde görevlendirilen avukatın ismini ve görüşme talebini yazılı olarak iletilmesinin istendiğini ve aksi takdirde görüşmeye müsaade edilmediğini belirtmektedir.

Görüşülen baro temsilcileri ayrıca Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu⁷⁷ ve ilgili mevzuat⁷⁸ kapsamında geri gönderme merkezlerinde idari gözetim altında tutulan kişilerin avukata erişimlerinin güvence altına alınmasına rağmen, uygulamada herhangi bir gerekçe göstermeksizin erişimin reddedilmesi, bazı geri gönderme merkezlerinde günde belli sayıda kişi ile görüşebilme kısıtlamasının getirilmesi, avukatların uzun süre bekletilmesi, görüşme sürelerinin kısıtlı tutulması, özellikle de henüz vekâletnamenin sunulmadığı hallerde dosya örneğinin verilmemesi, tahdit kodu olan dosyalarda dosya örneğinin incelenmesine dahi müsaade edilmemesi,

75 Ceza Muhakemesi Kanununa Göre Tercüman Listelerinin Düzenlenmesi Hakkında Yönetmelik, 05.03.2013 tarihli ve 28578 sayılı Resmî Gazete.

76 Vekâletname alınması konusunda yaşanan sorunlara ilişkin kapsamlı bir değerlendirme için, bkz: Mülteci Hakları Merkezi, "Türkiye'de İdari Gözetim Altında Bulunan Yabancılar Dâhil Olmak Üzere Uluslararası Koruma Arayan Yabancıların Vekâlet Verme Konusunda Yaşadıkları Sorunlar", Şubat 2016.

77 Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, m. 59/1(b).

78 Kabul ve Barınma Merkezleri İle Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşletirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik, 22.04.2014 tarihli ve 28980 sayılı Resmî Gazete, m. 11/1(h): "Merkez müdürlüğünün görevleri şunlardır: ... Merkezlerde barınanların, yakınlarına, notere, yasal temsilciye, avukata, ziyaretçilerine, vatandaşı olduğu ülke konsolosluk yetkilisine, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği görevlisine erişebilmeleri ve bunlarla görüşme yapabilmelerinin koordine edilmesi."

geri gönderme merkezlerine erişimde usulleri tespit eden bir düzenlemenin olmayışı ve bunun da keyfi uygulamalara sebebiyet vermesi gibi sorunlar yaşandığını aktarmaktadır.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu öncesi dönemdeki uygulamaya dair Türkiye aleyhinde verilen bir Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararında, idari gözetimde tutulan kişinin “gerekli vekâletnameye sahip olmadığı” gerekçesiyle avukat ile görüştürülmemesinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 34. maddesinin ihlali olarak değerlendirildiği dikkate alındığında, bu tür kısıtlamaların hem kişiler hem de sorumlu idare bakımından son derece vahim sonuçlar doğurabileceği açıktır.⁷⁹

Bu kapsamda, İzmir Barosu Başkanlığı’nın açmış olduğu bir davada Ankara 1. İdare Mahkemesi’nin verdiği bir karar yol gösterici niteliktedir.⁸⁰ Söz konusu dava, müvekkilinin ikamet izni başvurusunda yanında bulunmak ve kendisine sözlü yardımda bulunmak isteyen İzmir Barosu’na kayıtlı bir avukatın vekâletnamesini ibraz etmediği gerekçesiyle başvurusu sırasında müvekkilinin yanında bulunmasına izin verilmemesi ve İzmir Barosu’nun bu uygulamanın sona erdirilmesi talebinin reddi üzerine açılmıştır. Mahkeme, vermiş olduğu kararda “6458 sayılı Kanuna muhatap olanların, vatandaşlara nazaran hukuki vasıtalara erişim noktasında dezavantajlı konumda bulduklarını” vurguladıktan sonra “vekâletnamenin geçerlilik şartı değil ispat şartına ilişkin bir belge olduğunu” ve “ispat şartı niteliğindeki noter tarafından düzenlenmiş bir vekâletname sunulmadığından bahisle hak arama özgürlüğünün kısıtlanması sonucu doğuran dava konusu işlemde hukuka uyarlık”⁸¹ bulunmadığını ifade etmiştir.

5. Adli Yardım Hizmetinin Niteliği

Türkiye’nin, sığınma ve göç yönetimi alanında yürüttüğü reform süreci çerçevesinde çıkarılan mevzuatla bu alandaki düzenlemeler kapsamlı bir biçimde yenilenmiştir. Dolayısıyla, gerek mevzuatın görece yeni olması gerekse de Türkiye’nin iç hukukunda daha önce yer almayan kavram ve uygulamaların yürürlüğe girmesi üzerine bu alanda adli yardım faaliyetine katılacak avukatların genel yabancılar hukuku ve mülteci hukuku konularında asgari bir uzmanlık geliştirmeleri son derece gereklidir. Öte yandan mevcut Adli Yardım Yönetmeliği’nde adli yardım görevlendirmelerinin “mesleki faaliyet alanlarına dair beyanların dikkate alınarak” yapılacağı ibaresi, mesleki uzmanlığın belirli bir asgari eşik seviyesine ulaşabilmesini sağlayacak objektif bir kriter getirmemektedir.

Görüşülen baroların büyük bir bölümü böylesi bir uzmanlığın geliştirilmesi amacıyla ciddi adımlar attıklarını ifade etmiştir. Nitekim BMMYK ve sivil toplum örgütleri

79 D.B. v. Turkey, Başvuru No: 33526/08, 13 Temmuz 2010, § 67.

80 Ankara 1. İdare Mahkemesi, Esas No: 2016/2121, Karar No: 2017/86, 25.01.2017.

81 A.g.y.

ile işbirliği içinde düzenlenen mülteci hukuku eğitimlerinden çok fayda sağlandığı, bu tür seminerlerin giderek artan bir şekilde düzenlenmesinden memnuniyet duyulduğu anlaşılmaktadır. Benzer bir biçimde, görüşme yapılan baro temsilcilerinin büyük bir bölümü, uzmanlık geliştirilmesine katkıda bulunulması amacıyla adli yardım listesi çerçevesinde özel listeler oluşturulduğunu belirtmiştir. Bazı baroların ise atamaları bu listeye kayıtlı avukatlar arasından puanlama sistemine göre yaptıkları ve bu listelerde yer almak isteyen avukatlara düzenlenen sertifika eğitimine katılım sağlama şartının getirildiği görülmektedir.

Ancak tüm bu çabalara rağmen, baroların dile getirdiği ortak sorunlardan birinin de tercüman sıkıntısı, deneyimsizlik, geri gönderme merkezlerine erişimdeki kısıtlar gibi belli başlı sorunlar nedeniyle dosyaların iade edilmesi olduğu anlaşılmaktadır. Görüşülen baro temsilcileri bu bağlamda, her ne kadar Adli Yardım Yönetmeliği'nde görevlendirilen avukatın haklı bir neden olmaksızın çekilmesi halinde tarifede belirlenen ücretin baroya ödenmesi zorunluluğu şeklinde bir düzenleme bulursa da, avukatların sunduğu çekilme nedenlerinin büyük bir bölümünün haklı neden olmasından ötürü bu yaptırımın uygun ve yeterli bir yaptırım olmadığına işaret etmektedir. Ancak öte yandan, görüşülen bazı baro temsilcileri, özellikle Avukatlık Kanununun getirdiği temel yükümlülüklerden olan 'işin sonuna kadar takip edilmesi' konusunda sorunlar yaşandığını ve bu tür durumlarda disiplin mekanizmasının işletilmesi de dâhil olmak üzere daha fazla tedbirinin alınması gerektiğini vurgulamıştır. Görüşme yapılan baro temsilcileri bu itibarla Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu çerçevesinde tesis edilen sürelerin kısa olmasından ötürü dosyanın iade edilmesinin ya da 'işin sonuna kadar takip edilmesi' yükümlülüğünün yerine getirilmemesinin gerek adli yardım bürosu gerekse de bu hizmetten yararlanan kişi için ciddi bir sorun doğurduğunu ve bu sorunun giderilmesi için çoğu zaman derhal yeni bir görevlendirmenin yapıldığını da belirtmiştir.

Dolayısıyla, görüşülen barolar, mesleki uzmanlığın asgari bir eşiğe getirilebilmesi, bu uzmanlığın korunması ve daha da geliştirilmesi amacıyla özel uzmanlaşma eğitimlerinin düzenlenmesini ve bu eğitimlerin periyodik olarak düzenlenecek seminerle desteklenerek, bu alanda çalışacak adli yardım avukatlarının yabancılar ve mülteci hukuku alanındaki yeni mevzuat ve içtihat gelişmelerinden haberdar olmalarının sağlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Benzer bir biçimde, mülteci ve sığınmacı nüfusu içinde kadın ve çocuklar ile hassas durumda bulunan diğer kişilerin de bulunduğu dikkat çekerek özellikle bu gruplara sağlanacak adli yardım hizmetinin niteliğinin geliştirilmesi amacıyla baro bünyesindeki diğer komisyon ya da merkezler ve bu alanlarda uzmanlığı olan ilgili kuruluşlar ve sivil toplum örgütleriyle daha sık işbirliğinde bulunulması gerektiği değerlendirilmektedir. Bu kapsamda dile getirilen bir diğer öneri ise mülteci, sığınmacı ve göçmenlere yönelik olarak sağlanacak adli yardım faaliyetlerine katılacak avukatların mesleki uzmanlıklarının geliştirilmesine yönelik tedbirlere ek olarak, özellikle de destek ve danışma alabilecekleri bir hizmetin tesis edilmesidir.

6. Adli Yardımın Finansmanı

Adli yardım hizmetinde yaşanan kaynak sıkıntısı baroların ortak bir biçimde dile getirdikleri sorunların başında gelmektedir. Zira barolar mali kaynak yetersizliği nedeniyle tercüman finansmanında ve dolayısıyla mülteci ve hassas durumdaki göçmenlerle doğrudan iletişim kurmakta ciddi güçlükler yaşamakta ve bu durum adli yardım hizmetlerinin bu dezavantajlı kişilere arzu edilen düzeyin çok daha aşağısında bir seviyede sunulabilmesine neden olmaktadır. Benzer bir biçimde, hem Avukatlık Kanunu'nda⁸² hem de Adli Yardım Yönetmeliği'nde⁸³, adli yardım bürosunun giderleri arasında açıkça zorunlu yol giderlerinin ve diğer giderlerin yer aldığı belirtilmesine rağmen, görüşülen baro temsilcilerinin bir bölümü kaynak yetersizliği nedeniyle yol giderlerinin dahi adli yardım çerçevesinde karşılanamadığını ve bunun da özellikle kent merkezlerinden uzakta bulunan geri gönderme merkezleri ile idari gözetimin gerçekleştiği diğer yerlere erişimde sorunların yaşanmasına neden olduğunu vurgulamaktadır.

Görüşülen baroların bazıları, adli yardım ödeneğinin barolara tahsis edilmesinde kullanılan mevcut puanlama sisteminin salt ildeki avukat sayısı ile ilin nüfusu kriterlerine dayanmasının kaynak yetersizliğini adeta perçinleyen bir diğer sorun olduğuna dikkat çekmektedir. Nitekim Türkiye'de göç yönetimi alanına ilişkin resmi veriler, herhangi bir ilde bulunan ve Türkiye'de koruma arayan kişilerin sayısı ile idari gözetim altında bulunan düzensiz göçmen sayısının her zaman o ildeki avukat sayısı ve ilin nüfusu ile orantılı olmadığını ortaya koymaktadır. Bu sorun özellikle de nüfus yoğunluğunun az, ancak koruma ihtiyacı içinde olan ya da düzensiz geçişte bulunan kişilerin sayısının yüksek olduğu illeri ciddi bir biçimde etkilemektedir. Örneğin, 2018 yılındaki resmi veriler, düzensiz durumdaki geçişlerin büyük bir bölümünün Edirne, Kırklareli ve Hatay gibi düşük nüfus yoğunluğunun ve dolayısıyla da baroya kayıtlı toplam avukat sayısının az olduğu illerde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.⁸⁴ Benzer bir biçimde, 2018 yılına ait olanları da içeren resmi veriler, özellikle de Gaziantep, Hatay, Kilis ve Şanlıurfa gibi illerde geçici koruma rejimine tabi kişilerin söz konusu illerin nüfusuna oranının oldukça yüksek seyrettiğini göstermektedir. Nitekim Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre resmi olarak kayıt altına olan ve geçici koruma rejimine tabi olan nüfusun, ilin nüfusuna oranı Gaziantep'te %20,88, Hatay'da % 28,05, Kilis'te %88,88 ve Şanlıurfa'da %22,94 düzeyinde seyretmektedir.⁸⁵ Ancak bu illerin bir bölümünün nüfus yoğunluğu ve bununla bağlantılı olarak da ildeki baroya kayıtlı toplam avukat sayısı, bu yüksek oranlara tekabül etmemektedir.

82 Avukatlık Kanunu, m. 180.

83 Türkiye Barolar Birliği Adli Yardım Yönetmeliği, m. 9.

84 Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017 Yılında Yakalanan Düzensiz Göçmenlerin İllere Göre Dağılımı, http://www.goc.gov.tr/icerik3/duzensiz-goc_363_378_4710, [Son Erişim Tarihi: 13 Aralık 2018].

85 Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı, http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713, [Son Erişim Tarihi: 13 Aralık 2018].

Dahası, nüfusun çok daha yoğun ve avukat sayısının daha yüksek olduğu illerde de böyle bir kaynak sorununun yaşanmadığını söyleyebilmek de mümkün değildir. Zira Ankara, Erzurum, İstanbul, İzmir, Kayseri ve Van gibi büyükşehirlerde adli yardım hizmetlerine ihtiyacın özellikle daha da acil olduğu yüksek kapasiteli geri gönderme merkezleri bulunmaktadır.⁸⁶ Bu illerde aynı zamanda uluslararası koruma ve geçici koruma rejimine tabi kişiler yoğun olarak ikamet etmekte ve bu yüksek sayıyla bağlantılı olarak da, özellikle 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu bağlamında özel ihtiyaç sahibi⁸⁷ olarak nitelendirilen ve hassas durumda bulunan kişilerin sayısı da oldukça fazladır.

Tüm bu veriler, herhangi bir il barosuna sağlanacak adli yardım bütçesinin belirlenmesinde, o ildeki koruma arayan kişiler ve göçmenlerin sayısının da ayrı bir unsur olarak değerlendirmenin bir parçası haline getirilmesi zorunluluğuna işaret etmektedir. Mülteci Hakları Merkezi, bu itibarla, Yargı Reformu Stratejisi'nin hayata geçirilmesi amacıyla hazırlanan Eylem Planı'nda dezavantajlı gruplar arasında sayılan ve aralarında mültecilerin de bulunduğu bu grupların adaletle etkili erişimlerinin sağlanabilmesi amacıyla, bu grupların özelliklerini dikkate alan bir puanlama sistemi ve tahsisli bütçe üzerine çalışma yapılmasında büyük fayda olacağını değerlendirmektedir.

Görüşmeler esnasında adli yardımın finansmanı bağlamında dile getirilen bir diğer mesele ise adli yardım çerçevesinde görevlendirilen avukatlara yapılan ödemelerin tatmin edici olmaktan uzak olmasıdır. Görüşülen baro temsilcilerinin bir bölümü 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve ilgili mevzuatı ilgilendiren iş ve işlemlerin görece karmaşık ve uzmanlaşma gerektiren konular olduğunu; bu minvalde bir sınır dışı işlemine karşı atılacak adımlarda salt Türkiye'deki idari uygulamaların değil, aynı zamanda kişinin mültecilik iddialarını destekleyecek menşe ülke bilgisi araştırmasının yapılmasını gerektirdiğini ve ayrıca yasada öngörülen kısa zaman süreleri içinde hareket etme zorunluluğunun olduğunu ifade ederek, bu itibarla yapılacak görevlendirmelerde ödenecek ücretin daha hakkaniyetli bir seviyeye çekilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

86 Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre Türkiye'de 20 ilde toplam 15216 kişi kapasiteli (ikisi 'geçici' olarak nitelendirilen) 23 'geri gönderme merkezi' bulunmaktadır. Örneğin Van'da bulunan geri gönderme merkezlerinin toplam kapasitesi 1142 iken, bu sayısı Erzurum için 1500, Gaziantep, İzmir, Kırklareli ve Kayseri için 750'dir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Geri Gönderme Merkezleri, http://www.goc.gov.tr/icerik3/geri-gonderme-merkezleri_363_378_10094, [Son Erişim Tarihi: 13 Aralık 2018].

87 Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Madde 3/1(İ): 'Özel ihtiyaç sahibi: Başvuru sahibi ile uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerden; refakatsiz çocuk, özürlü, yaşlı, hamile, beraberinde çocuğu olan yalnız anne ya da baba veya işkence, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalmış kişiyi' ifade eder. Geçici Koruma Yönetmeliği'nin üçüncü maddesinin (İ) bendi de bu tanımları birbir içermektedir. Bu hususlara ilaveten hem Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda hem de Geçici Koruma Yönetmeliği'nde bu grupta yer alan kişilere iş ve işlemlerde öncelik verileceği belirtiliyor: bkz: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, m.67 ve m.95 ve Geçici Koruma Yönetmeliği, m.48 ve ayrıca m.20 ve m.23.

SONUÇ VE TAVSİYELER

Yukarıda özetlenen sorun ve boşluk tespitleri çerçevesinde, Türkiye’de sığınma arayan kişiler ile hassas durumdaki göçmenlerin adli yardım hizmetlerine etkin erişimlerinin sağlanmasına yönelik çıkartılan bir dizi sonuç ve tavsiyeler aşağıda sunulmuştur:

Türkiye Barolar Birliği’ne ve Barolara Tavsiyeler

- Adli yardım hizmetinin sağlanmasında esas sorumlu olarak görevlendirilen baroların, adli yardım hizmetinden mülteci ve hassas durumdaki göçmenler de dâhil olmak üzere dezavantajlı grupların yararlanabilmelerine yönelik çalışmaları memnuniyet vericidir ve bu çalışma ve faaliyetler artarak devam etmelidir.
- Baroların bünyesinde bulunan ve çeşitli hak alanlarına odaklanan çalışma grupları, komisyon ve merkezlerin, özellikle de hassas durumda bulunan mülteci ve göçmenlerin adli yardım hizmetinden yararlanabilmeleri için bir koordinasyon ve yönlendirme mekanizması tesis etmeleri faydalı olacaktır.
- Barolar, benzer bir koordinasyon ve yönlendirme mekanizmasının, buldukları ilde faaliyet gösteren sivil toplum örgütleriyle de tesis edilmesine yönelik adımlar atmalıdır.
- Dezavantajlı grupların adli yardım hizmetinden haberdar olmaları ve bu hizmetten yararlanmaları amacıyla farklı dillerde bilgilendirme broşürleri hazırlanmalı ve bu materyaller Geri Gönderme Merkezleri ve İl Göç İdaresi Genel Müdürlüğü başta olmak üzere ilgili kamu kurum ve kuruluşlarında yaygın bir biçimde dağıtılmalıdır.
- Türkiye Barolar Birliği nezdinde atılan adımlar memnuniyet vericidir ve Türkiye Barolar Birliği, baroların bu alandaki çalışmalarını teşvik etmeye ve desteklemeye devam etmelidir.
- Geri gönderme merkezlerinden yapılan başvurular başta olmak üzere uluslararası koruma ve geçici koruma kapsamındaki iş ve işlemlerle ilgili olarak ivedi görevlendirme usulünün izleneceğine dair düzenleme baroların adli yardım yönergelerine ve/veya Adli Yardım Yönetmeliği’ne dâhil edilmelidir.
- Mülteci ve göçmenlere yönelik adli yardım faaliyetine katılacak avukatlara mültecilik ve genel yabancılar hukuku alanındaki mesleki uzmanlıklarını belirli bir asgari eşik seviyesine getirebilmelerini sağlayacak şekilde özel bir uzmanlaşma eğitimi verilmeli, bu uzmanlaşma eğitimi düzenli aralıklarla olarak yinelenmeli ve bu alanda çalışacak adli yardım avukatlarının yabancılar ve iltica hukuk alanındaki yeni mevzuat ve içtihat gelişmelerinden haberdar olabilmeleri temin edilmelidir.
- Adli yardımda görevlendirilecek avukatların “mesleki faaliyet alanlarına dair beyanları” ibaresi geliştirilmeli, mevzuatta yapılacak bir değişiklikle söz konusu avu-

katların bu alanda “mesleki uzmanlık” kazanmış olduklarına dair objektif kriterler getirilmelidir.

- Mülteci ve göçmenlere yönelik adli yardım faaliyetine katılacak avukatların “mesleki uzmanlık” kazanmalarına yönelik tedbirler yanında, özellikle “menşe ülke bilgisi araştırması” ve mültecilik hukuku yorum kaynakları konusunda vaka bazında destek ve danışma alabilecekleri bir “avukat destek servisine” ihtiyaç vardır. Bu destek mekanizması ya Türkiye Barolar Birliği bünyesinde ya da Türkiye Barolar Birliği’yle işbirliği içinde uzman sivil toplum örgütleri tarafından örgütlenmelidir.
- Avukatlık Kanunu’nda yer verilen yükümlülöklere riayet edilmediğine dair başvuralar ivedi, kapsamlı ve tarafsız bir biçimde incelenmeli ve ilgili disiplin tedbirleri uygun olan durumlarda etkin bir biçimde kullanılmalıdır.
- Adli yardım hizmetinin verilmesinde uluslararası koruma ve geçici korumaya tabi kişiler ile düzensiz durumda bulunan göçmenlerin aksi açıkça anlaşılmadığı müddetçe gelir testi kriterini karşıladığı varsayılmalıdır ve bu karineye baroların adli yardım yönergelerinde ve/veya Adli Yardım Yönetmeliği’nde yer verilmelidir.
- Fiili olarak belgelerin sunulmadığı durumlarda bu belgeler aranmaksızın adli yardım görevlendirmesi yapılabilmeli ve bu düzenlemeye baroların adli yardım yönergelerinde ve/veya Adli Yardım Yönetmeliği’nde yer verilmelidir.
- Hukuki yarar değerlendirmesi, talepçinin adli yardımdan yararlanma imkanını zorlaştıracak ya da imkânsız kılacak şekilde belirlenmemelidir.
- Herhangi bir nedenden ötürü idari gözetim altına alınan ya da alıkonulan kişilerin adli yardım hizmetlerinden yararlanabilmeleri için bizzat müracaat aranmamalı ve mümkün olan hallerde kişinin kendisinin ve her halde kişinin yakınları, varsa müdafisi ya da yasal temsilcisi ya da sivil toplum örgütlerinin bilgilendirmesine istinaden başvuru yapılabilmelidir.
- Yine özellikle idari gözetim altında bulunan ya da alıkonulan kişilerin müracaatlarını telefon, e-posta, mektup ve kullanımı yaygınlaşan diğer iletişim teknolojileri ve uygulamaları yoluyla yapabilmesi sağlanmalıdır.
- Benzer bir biçimde, adli yardım hizmetinden yararlanan kişilerin, hizmetin niteliğine dair geri bildirimlerini alacak bir mekanizmanın tesis edilmesi ve bu bildirimlerin sunulan hizmetlerin kapsamının ve niteliğinin iyileştirilmesine yönelik çalışmalara etkin bir biçimde dâhil edilmesi sağlanmalıdır.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’ne ve Adalet Bakanlığı’na

- 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 91. maddesi uyarınca tesis edilen geçici koruma uygulamasını düzenleyen Geçici Koruma Yönetmeliği ve geçici koruma uygulaması çerçevesinde tanzim edilenler de dâhil olmak üzere

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu çerçevesinde düzenlenen tüm kayıt, kimlik ve tanıma kartlarının resmi nitelikte olduğunu sarıh bir biçimde teyit eden bir yönerge ve/veya genel yazı hazırlanarak dağıtımına çıkarılmalıdır.

- 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu çerçevesinde düzenlenen tüm kayıt, kimlik ve tanıma belgelerinin geçerliliği Türkiye geneline şamil olacak şekilde genişletilmelidir.
- Özellikle sınır bölgeleri ve havalimanı transit bölgeleri ile idari gözetim yerleri ve diğer alıkonulma yerlerinde tutulan kişilere 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda tesis edilen haklardan yararlanabilmeleri için ilgili kayıt ve/veya kimlik belgeleri yine kanunda belirtildiği şekilde düzenlenmelidir.
- Geçici koruma altında bulunan tüm kişilere geçici koruma kayıt belgesi gecikmesizin tanzim edilmelidir.
- Adli yardım görevlendirme yazısı vekalet ilişkisinin kurulduğuna dair bir karine olarak kabul edilmelidir.
- Uluslararası koruma ve geçici korumaya dair tüm işlerde bağımsız ve tarafsız bir tercümana erişimin mümkün kılınması için Ceza Muhakemesi Kanunu'nda öngörülen tercüman listeleri oluşturulmalı ve kaynaklandırma veya adli yardım bürolarının bu tercüman listesinden yararlanabilmelerinin önünü açacak düzenlemeler yapılmalıdır.
- Tercüman listesinde yer alan tercümanlara yönelik eğitimler, bu alanda uzmanlığı olan sivil toplum örgütleriyle işbirliğinde bulunularak sağlanmalı ve bu eğitimler düzenli olarak gerçekleştirilmelidir.
- Avukatların dosyaya erişimleri güvence altına alınmalı ve avukatlık hizmetinin ifasına engel teşkil edebilecek her türlü düzenleme tadil edilmelidir.
- Özellikle de geri gönderme merkezlerine erişim ayrıntılı bir biçimde düzenlenmeli ve bu düzenlemelerin avukatlık görevinin ifasını engelleyecek ya da kısıtlayacak şekilde olmaması sağlanmalıdır.
- Kişilerin hak ve yükümlülüklerine dair tüm düzenlemeler kamuya açık olmalıdır.
- Mülteci ve düzensiz göçmenlere yönelik adli yardım faaliyetlerinin finansmanı için yeterli kaynak oluşturulmalıdır.
- Herhangi bir ildeki baroya sağlanacak adli yardım bütçesi belirlenirken o ildeki sığınmacı ve göçmen ihtiyaç sahibi sayısı ayrı bir kriter olarak değerlendirilmenin parçası haline getirilmelidir.
- Uluslararası koruma ve geçici koruma rejimlerine tabi kişiler ile hassas durumdaki düzensiz göçmen ve insan ticareti mağdurlarına sağlanacak adli yardım hizmeti için tahsisli bütçe oluşturulmalıdır.
- Adli yardım ücret tarifesini, görece daha karmaşık olan ve daha yoğun bir emek is-

teyden vakalar için hakkaniyetli bir ücret verilmesini güvence altına alacak şekilde düzenlenmelidir.

Sivil Toplum Örgütlerine

- Sivil toplum örgütleri yürütmüş oldukları faaliyetlerde barolar bünyesinde sağlanan adli yardım hizmetlerine dair farkındalığın artırılmasına yönelik çalışmalar yürütmelidir.
- Sivil toplum örgütleri, özellikle de hassas durumda bulunan mülteci ve göçmenlerin adli yardımdan faydalanabilmeleri için barolara yönlendirme yapmaya devam etmelidir.

Bu rapor, ABD Dışışleri Bakanlığı Nüfus, Mülteciler ve Göç dairesinin (BPRM) desteğiyle hazırlanmıştır.

Mülteci Hakları Merkezi / Refugee Rights Turkey

Refik Saydam Cad. Dilber Apt. No: 39 Daire: 11-14
Şişhane, Beyođlu 34430 İstanbul

T: +90 212 292 48 30

F: +90 212 292 48 33

E: info@mhd.org.tr

www.mhd.org.tr